

VIII. Sajkás-vidék

CSUROG ÉS ZSABLYA

Elérkeztünk az 1944 őszi megtorlás legtrágikusabb térségéhez, ahol a hetekig artó kegyetlenkedések, tömeges vérengzések után, amellyel a bosszúállók, úgy látszik, nem elégedtek meg a bekövetkezett 1945. január 23-án az egész magyar lakosság kitelepítése.

Hasonló sorsra jutott azután egy héttel később Zsablya község magyar lakossága is. De menjünk sorjában! A háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottságnak a már többször említett elaborátumában, Csurog községről meglehetősen röviden, mindössze két oldalon emlékeznek meg. Ebből azonban kiviláglik, hogy a községben a jugoszláv összeomlás napjaiban sem lehettek komoly ellentétek a helybeli magyarok és a szerbek között, mert a jugoszláv hadsereg kivonulása után együttes nemzetőrséget alakítottak a rend és a vagyonbiztonság megőrzése érdekében. A magyar katonák bevonulása után azonban állítólag ebben a községben is lövöldözéseket provokáltak, utána következett a megtorlás, amely során 70 szerbet letartóztattak, közülük 11-t ki is végeztek. Nem tudjuk megállapítani, megfelel-e a történelmi valóságnak, hogy a helybeli szerb pap fanatikus és bátor leánya a magyar bevonulás napján virágcsokrot próbált átnyújtani az egyik magyar tisztnek, amelyben azonban revolver volt és ezzel őt meg is ölte. Persze ezután a nőt is kivégezték. Erről az eseményről Cseres Tibor emlékezik meg ismertetett könyvében, s a szájhagyomány is tudni véli. Ennél konkrétabb adatunk azonban nincs. Hogy a helyi magyarok közül volt-e valakinek valami köze ezekhez a dolgokhoz, annak teljes lehetőségét nem zárhatjuk ki, tény azonban, hogy a bevonulás ügyében háborús bűnösökké nyilvánítottak jó része teljesen ártatlan volt. A névsor elején Dupp Mihály helybeli katolikus plébános nevét találjuk, aki tudvalevőleg teljesen ártatlan volt. Már a magyar bevonulást követő első napokban is kijelentette, hogy nem ilyen bevonulást várt, ezért egy forrófejű magyar tiszt a templomban, ahol a beszédet tartotta, le akarta lőni. Később is védelmezte a szerbeket, mégis, a felszabadulás után a legkegyetlenebb módon végezték ki. (Valószínűleg a helybeli pravoszláv pap meggyilkolása miatti elégtételnek szánták.)

Az állítólagos helybeli személyek akiket bűnösséggel vádoltak a következők: Jágity Juliska háztartásbeli, elmenekült; Ivanics Ádám, nevét megemlítik az elaborátumban. Job István iparos, elmenekült, a háborús bűnösök lajstromán van a neve. Kovács István géplakatos, a háborús bűnösök lajstromán van (megjegyzéssel: az ítélet végrehajtva.) Polyákovics József iparos, nincs a háborús bűnösök lajstromán, elmenekült. Sági Mihály szabóinas, a háborús bűnösök lajstromán van (megjegyzés: az ítélet végrehajtva.) Sípos János földműves, nincs a háborús bűnösök lajstromán, elmenekült. Apró Pál földműves, szerepel a háborús bűnösök lajstromán, (megjegyzés: ítélet végrehajtva). Balis Géza földműves, a háborús bűnösök lajstromán be van jegyezve (az ítélet végrehajtva.) Berec Lajos községi szolga, neve a háborús bűnösök lajstromán van. (Megjegyzés: az ítélet végrehajtva.) Bece Vera háztartásbeli, neve nem szerepel a háborús bűnösök lajst-

román, elmenekült. Varga Istenes István községi rendőr, neve nincs a háborús bűnösök lajstromán, elmenekült. Varga János vendéglős, neve nincs feltüntetve a háborús bűnösök lajstromán. Varga Ferenc földműves, neve a háborús bűnösök lajstromán van, bevonultatták a magyar hadseregebe. Virág Mihály földműves, neve nincs a háborús bűnösök lajstromán, de az ítélet végrehajtva. Dér János cipész, neve a háborús bűnösök lajstromán található (megjegyzés: az ítélet végrehajtva.) Engelsz Ádám tanftó, neve nincs feltüntetve a háborús bűnösök lajstromán, elmenekült. Kovács Elek napszámos háborús bűnösöként szerepel (megjegyzés: az ítélet végrehajtva). Kohanec Gáspár kereskedő, elmenekült, a neve nincs a háborús bűnösök lajstromán. Lukács Antal földműves, neve nincs feltüntetve a háborús bűnösök között, ennek ellenére az ítélet végrehajtva.. Mészáros Sándor földműves, neve nincs a háborús bűnösök lajstromán, de az ítélet végrehajtva. Orosz Illés földműves, a háborús bűnösök lajstromán lajstromán van, az ítélet végrehajtva. Orosz Imre földműves, a háborús bűnösök listáján szerepel a neve, elmenekült. Patarcsics Ferenc földműves, nincs a háborús bűnösök jegyzékében, ismeretlen a tartózkodási helye. Pecényi Ferenc földműves, nem szerepel a háborús bűnösök lajstromán, tartózkodási helye ismeretlen. Pecényi Árpád földműves, nincs a háborús bűnösök lajstromán, tartózkodási helye ismeretlen. Rohacsek Ferenc földműves, nincs a háborús bűnösök lajstromán, tartózkodási helye ismertlen. Szabó Capor György, a háborús bűnösök lajstromán van, az ítéletet végrehajtották. Topolcsányi Gyula könyvkötő, nincs feltüntetve a háborús bűnösök lajstromán. Füstös Lajos földműves, a háborús bűnösök lajstromán van (megjegyzés: az ítélet végrehajtva). Smith Ernő iskolaigazgató, a háborús bűnösök között fel van tüntetve a neve, elmenekült. Doktor Bikicki .... nem szerepel a háborús bűnösök lajstromán, szökésben volt. Doktor Vámos János nem szerepel a háborús bűnösök lajstromán, elmenekült. Doktor Bün Ferencnél az van feltüntetve, hogy tagja volt valamilyen katonai bíróságnak, neve ennek ellenére nincs a háborús bűnösök jegyzékében, elmenekült.

Már ismertettük, hogy mit állapított meg a háborús bűnöket kivizsgáló 1941 évi áprilisi csurogi magyar bevonulásról. Szükségesnek tartjuk megemlíteni az események kapcsán Curčin L. Milorad Filip „Putevima slobode u ravnici” (A szabadság útjain a síkságokon) című munkáját, amelyet a Harcos Szövetség községi szervezete jelentetett meg 1974-ben. A szerző az 1941 évi áprilisi csurogi eseményeket másképpen mutatja be. Az ő eseményleírása szerint április 14-én este a helyi polgárok egy csoportja, Dupp Bálint plébános, Pogács Imre állatorvos és Hanák Ignác vacsorát rendezett a magyar tisztek egy csoportjának, és ők sugalmazták, hogy a következő napon kiket kell letartóztatni. A letartóztatások másnap valóban meg is kezdődtek. Őket a könyv szerzője névszerint fel is sorolja. A letartóztatottakat hat hétig tartották fogva és közben bántalmazták. Hármat közülük nyilvánosan ki is végeztek, közöttük volt Vasilije Stojadinović szerb pap is. A szerző az adatokat annak a katonai bíróságnak az anyagából vette át, amely később Dupp Bálintot és Pogács Imrét halálra ítélte.¹⁴²

Megrendezett bírósági perről van szó, hamis tanúskodás alapján. Mindebből egyébként látható, hogy Csurogon 1941 áprilisában nem 11 személyt végeztek ki, mint ahogyan a háborús bűnöket kivizsgáló bizottság elaborátumában megállapították, hanem hármat. A szerző kiemeli, hogy a környező szerb községekben (Zsablya, Gospodinci) a magyar bevonulásnak nem volt halálos áldozata.

De mi történt Csurogon az 1942. évi januári hideg napokban? Mint már korábban

említettük 1942 január 4-én Zsablya és Csurog környékén, az egyik tanyánál fegyveres összetűzésre került sor az un. Sajkási Partizán Osztag és a magyar fegyveres erők között, amelynek magyar részről is jó néhány áldozata volt. A gyorsan erősítésként odaírányított magyar karhatalmi erők még ezen a napon megsemmisítették a Sajkási Partizán Osztagot, amelynek csupán egy kis része tört át a gyűrűn. Tehát katonai szempontból a további eljárások teljesen indokolatlanok voltak, s az akkori délvidéki magyar rendszert semmilyen közvetlen katonai veszély nem fenyegette. Ezen a területen ugyanis akkor egyetlen fegyveres ellenálló csoport sem tevékenykedett. S ami azután történt, azt semmivel nem lehet igazolni. Január 5-én és 6-án ugyanis a csurogi és zsablyai szerb és zsidó lakosság véres és tömeges megtorlás érte. Az áldozatok között voltak nők, idősek és gyermekek is. Létszámukról az adatok eltérőek, ezzel itt bővebben nem foglalkozhatunk. Csupán annyit említenék meg, hogy később, 1947-ben, amikor a razzia Magyarország által kiadott főbűnősei felett Újvidéken ítéleztek, a vádiratban Csurogra vonatkozóan is valamivel kevesebb áldozatot mutattak ki, mint amennyi az 1942. évi tavaszi magyar kimutatásban fel van tüntetve. (Talán a vádiratban nem vették tekintetbe a zsidó áldozatokat.) Milorad Čurčin könyvében 863 csurogi áldozat nevét tüntették fel. Golubović Zvonimir vajdasági történész is kb. ennyi áldozatról ír, a már ismertetett könyvében.¹⁴³

S miképpen vettek részt a csurogi magyar nemzetiségű polgárok ezekben az öldöklésekben? Elsősorban ez alkalommal is a háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság anyagát tanulmányoztuk át, annak ellenére, hogy adatai jórészt megbízhatatlanok. Nos, az állítólagos háborús bűnösök lajstroma a leghosszabb, ha összevetjük a többi bácskai város és község hasonló listáival, ugyanis kereken 260 csurogi magyar nemzetiségű polgár nevét sorolják fel, mint akiket felelősnek tartottak az 1942 évi januári napokért. Feltűnő azonban, hogy egy részüket a hosszú felsorolás közepe táján jegyezték be, a többi pedig a lajstrom végén — mint ahogyan Becse esetében is történt. Nem tudunk szabadulni a feltételezéstől, hogy azoknak egy részét, akiket minden ok nélkül kivégeztek 1944 tragikus őszén, utólag egyszerűen háborús bűnösöknek nyilvánították.

S mi történt a bosszú és a megtorlás szörnyű heteiben 1944 őszén, pontosabban ez év október 23-ától amikor Zsablya és Csurog felszabadult? Mindezen szörnyűségeket, amelyekhez csak a középkori inkvizíció kínzási módszerei mérhetőek, Cseres Tibor írta le részletesen könyvében. Minden valószínűség szerint Magyarországon élő tanúk vallomásai alapján szerezte adatait. Cseres Tibor egy akkor 53 éves, magát meg nem nevező orvosnő visszaemlékezései illetve hosszú levele alapján vázolta az eseményeket, amelynek részletezésétől eltekintենék. Csak annyit említenék meg, hogy október 23-án ünnepelték a faluban az orosz és partizánok bevonulását, majd azonnal megkezdtek a magyarok összefogdosását és irtását. Ebben a levélben is megfogalmazta az ismeretlenleg homályában maradt orvosnő azt, amit más forrásokból is megtudunk, hogy a csurogi szerbek voltak a lehangosabbak abban a küldöttségben, amely Titótól engedélyt kért, hogy falujuk magyar lakosságát az 1942 évi januári napok miatt megtorlásként egyszerűen eltüntessék, mert az itteni magyarokkal tovább nem tudnak együtt élni. S ebben a szándékukban meg is kapták a legfelsőbb engedélyt. A felnőtt férfiakat, válogatás nélkül, még otthonukban végezték ki. Cseres Tibor leírása szerint nem egy esetben még a lőszert sem használták, hanem hideg fegyverekkel végeztek velük. A bosszúállók azért tettek némi különbséget azok között akiket a halálba küldtek. A bűnösöknek vélték egyetlenebb módon pusztították el.¹⁴⁴

Akikkel nem végeztek elfogatásuk színhelyén, azokat a közeli előljárósággal szembeni iskolában és a volt HANGYA közeli gabona raktárában gyűjtötték össze, s heteken át éjjelente szolgáltatták ki a soronkövetkezőket. Közülük úgyszólván senki sem tért vissza. Legtöbbjüket elnyelte a Tisza vagy valamelyik tömegsír a dögkert környékén. A tömegsírokat máig sem engedték feltárni. A nyilatkozó, aki akkoriban még úgyszólván gyermek volt, részletesen leírta a megmaradt szablyai magyar lakosság táborba hurcolását is.

A Dupp Bálint plébánosra vonatkozó visszaemlékezés is pontos lehet a későbbi nyilvános kivégzésről, amelyet Csurogon hajtottak végre, a már említett katonai bírósági ítélet után. Mivel a véres események után csak jóval később került sor a katolikus plébános elfogatására, nyilvánvaló hogy semmi bűne nem lehetett. Čurčin L. Milorad állítása, hogy ő volt a főbűnös az 1941. évi áprilisi letartóztatások miatt, és a három helybéli szerb polgár kivégzéséért, nem felel meg a valóságnak. Valószínű, hogy a helybéli szerbek éppen ellenkezőleg, sokáig védelmezték Dupp Bálint plébánost, mivel ő is hasonlóan viszonyult irántuk a Horthy-érában, de a kivégzett szerb pravoszláv pap befolyásos partizán őrnagy fia követelte Dupp elfogását, a szemet-szemért el alapján.¹⁴⁵

A szablyai szörnyűségeket Cseres Tibor a kivégzések módjának leírásával mutatja be. Ezek a legmegrázóbb részletek könyvében. Csak példaként említjük, hogyan végezték ki az egyik apát 8 fiával együtt egyenként, és a még élőknek díszlítésben kellett elvonulni a megöltek hullái előtt, amelyet csak a legfiatalabb fiú nem tett meg, a legkegyetlenebb kínzások ellenére sem.

Cseres idézi az úgyszólván csodával határos módon megmenekült Máté István (1911) visszaemlékezéseit is, akinek segédkeznie kellett a tömegsírok kiásásában. Azt állítja, 8 méter hosszú, 4 méter széles, két méternél mélyebb gödröket ástak. egy-egy ilyen sírba 14 szekér hullát temettek le. Szerinte a kivégzettek között 13, 14 éves diákok is voltak.¹⁴⁶

Ugyanígy idézi Gregus Mihályné Csipak Teréz vallomását is, aki felsorolta több szablyai kivégzett polgár nevét.

Matuska Márton ismertetett könyvében a Csurogra vonatkozó részben jóval kevesebbet ír le a vérengzésekről, főleg a helybéli magyar lakosság kitelepítésével foglalkozik. Ezenkívül közli Csóti Sándor visszaemlékezését, de ez is főleg a kitelepítés és a járeki táborban uralkodó embertelen állapotokra vonatkozik. Ugyanígy Baranyai Józsefné, Horváth Erzsébet vallomása is, de visszaemlékezik a faluban történetekre is. Ő is úgy tudja, hogy a kivégzetteket az ún. dögterén (gödrök) földelték el. Ez a térség a téglagyár és a Rado-féle szélmalom közelében volt. Hasonló nyilatkozatot adott Uri Károly is, aki a véres napok idején iskolás gyermek volt. Ő is azt állította, hogy a hullákat kocsikon hordták a szélmalom és a téglagyár közötti részre. A tetemetek mésszel leöntötték és utána elföldelték. Egy-egy szekéren 30 hullá is volt, s naponta többször érkezett ilyen rakomány.¹⁴⁷

S vajon mennyi volt a csurogi és szablyai kivégzettek száma, ki volt a bűnös és ki a teljesen ártatlan közülük? Mint már említettük Csurogról a háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság 260 állítólagos háborús bűnöst jegyeztek be a lajstromba, Zsablyáról pedig 111-et. Persze mindenkit számba vettek, akire vonatkozólag valamilyen feljelentés érkezett. Ebben a számban vannak a fosztogatók is, akik a kivégzett szerb

családok otthonából valamit eltulajdonítottak. Čurčin L. Milorad említett művében olvashatjuk, hogy nem volt kevés azok száma, akik korábban békés polgárok voltak és jó viszonyt tartottak fenn szerb szomszédaikkal, de amikor alkalom nyílt rá nem tudtak ellenállni kapzsiságuknak és fosztogatókká váltak. Ezeket, ha akadt szemtanú, a felszabadulás után feljelentették. Persze mondanunk sem kell, hogy sok volt a hamis feljelentés. A legtöbb polgár — akit a háborús bűnösök lajstromába vettek — éppen az állítólagos fosztogatók sorából került ki.

Ebben a számban a tényleges bűnösök kétségtelenül kisebbségben voltak, és ezek túlnyomó többsége elmenekült. Čurčin L. Milorad könyvében Csurogra vonatkozólag mindössze 22 helyi illetőségű magyar polgár nevét említette meg, akik részt vettek a letartóztatásokban, és kivégzésekben, Zsablyán pedig még kevesebb volt a hasonló bűncselekményeket elkövetők száma.

Csurogon és Zsablyán a felszabadulás után megalakult a Helyi Népfelszabadító Bizottság és létrejött a sajkási partizánosztagnak valamilyen bírósága is, amely előre nyomtatott űrlapokat sokszorosított a halálos ítéletekre. Egy ilyen kitöltött űrlapot sikerült megtalálnunk, amelyen Hullala János csurogi magyar nemzetiségű polgár adatait jegyezték be. A kézzel beírt szövegből látható, hogy Hullala János foglalkozásra nézve földműves állítólag beismerte, hogy több szomszédját elárulta a magyar hatóságoknak és saját kezűleg megölte Djura Pauntić helybeli szerb lakost és ezért golyó általi halálra ítélték.¹⁴⁸

Az egészen az a megdöbbenő, hogy Hullala János nevét sehol sem találtuk meg a háborús bűnösök lajstromán. Tehát az űrlapon feltüntetett két helybeli szerb polgár minden valószínűség szerint hamis vallomást tett, amelyeknek alapján Hullala Jánost a halálba küldték. De elemezzük csak tovább. Cseres Tibor könyvében a tanúk Balog István, Péter Julianna, Balog Pál, Szerda István és Dupp Pál nevét említik meg, akiket kivégeztek. A plébánosról már tudjuk, hogy ártatlan volt, Balog István és Péter Julianna neve nincs feltüntetve a háborús bűnösök lajstromán, Balog Pál és Szerda István nevét azonban megtaláltuk ezen a lajstromon. Zsablya községre vonatkozóan a visszaemlékezők több nevet említenek. Ezek a következők: Fekete Péter, Magyar András, Böröcsök Vida, Kutrik Péter főszolgabíró, Böröcsök József, Böröcsök János, Fekete Ferenc, Hagymás Teca és Kelemen Tamás. Közülük csak Böröcsök Videna és Kutrik Péter szolgabíró neve szerepel a háborús bűnösök lajstromán.¹⁴⁹

Matuska Márton könyvében a következő kivégzett csurogi polgárok nevét olvashatjuk: Kovács Elek, Farkas Ádám, Branyai József, Fodorné Julis, Visnyei Vica, Horváth József, ifjú Horváth István, Horváth István, ifjú Ballai János, Szalai Lajos és Mándics István. Az egész csoportból csak Kovács Elek, Horváth József és Horváth István nevét találtuk meg a háborús bűnösök jegyzékében. Ugyanakkor a visszaemlékezők 9 kivégzett helybeli magyar polgár nevét említették meg. Ezek a következők: Gregus Mátyás, Kern Tibor, Milinszki János, Serfőző István, Fekete János, Soós Antal, Szobor János, Csipak Pál és Bencsik Ferenc. Közülük csak Kern Tibor kántor és Milinszki János nevét találtuk meg a háborús bűnösök lajstromán.¹⁵⁰

A háború utáni évtizedekben a zsablyai járási (később községi) bíróságon a zsablyai és csurogi magyar polgárok egy töredékét ugyancsak holtá nyilvánították. Ezek száma azonban, ha összehasonlítjuk a más területek járásbírósága által holtá nyilvánítottak számával, feltűnően csekély. Az egész magyar lakosságot mindkét helyről elűzték, leg-

többjük, aki túlélte a háborút, soha többé nem látogathatott el szülőfalujába. Örökösödési ügyek nem voltak, mert az elűzötteket minden vagyonuktól megfosztották. A hozzártartozók, akik túléltek a járeki tábor szenvedéseit, nem is igen bolygatták az ügyet, örültek ha békén hagyták őket. A 70-es évekig a következő csurogi és zsablyai polgárokat nyilvánították holttá: Kiss József Csurogon eltűnt 1944-ben. Dancsó Imre Csurogon eltűnt 1944 október 22-én. Nagy Antal Csurogról eltűnt 1944-ben. Uborka Györgyöt a táborba vitték, ahol eltűnt. Kelemen Sándor Csurogról eltűnt 1944-ben. Mecinger Mátyás Csurogról eltűnt 1944-ben. Boba István Csurogról eltűnt 1944-ben. Kiss Lajos elesett Csurogon 1944-ben. Csikós Mátyás Csurogról eltűnt 1944-ben. Virág Péter Csurogról eltűnt. Bajai Lajos Csurogról eltűnt 1944 október 24-én. Holcer János eltűnt Zsablyán a háborús események következtében. Jurica András Csurogról eltűnt 1944 októberében. Tóth Imre Zsablyáról eltűnt. Vig Lajos Csurogról eltűnt. Barba András Csurogról eltűnt. Apró Pál Csurogról eltűnt. Molnár György Csurogról eltűnt. Benacsek Anna Csurogról eltűnt. Hagymás István Zsablyáról eltűnt. Bajer József Zsablyáról eltűnt. Novák Menyhért Csurogról eltűnt. Szonka Pál Csurogról eltűnt. Pálfi István Zsablyáról eltűnt. Buru Mátyás Csurogról eltűnt. Danis Antal Zsablyáról eltűnt. Kovács Elek Csurogról eltűnt. Kovács Imre Zsablyáról eltűnt. Lálingok Antal Zsablyáról eltűnt. Farkas Imre Csurogról eltűnt. Farkas Ádám Csurogról eltűnt. Füstös Lajos Csurogról eltűnt. Medve Péter Csurogról eltűnt. Hóg Mihály Csurogról eltűnt. Kása János Csurogról eltűnt. Rajt István Csurogról eltűnt. Lapu Pál Csurogról eltűnt. Bálint György Zsablyáról eltűnt. Urbán Sándor Csurogról eltűnt. Mészáros Ferenc elesett 1944-ben Csurogon. Bari Imre Zsablyáról eltűnt.¹⁵¹

Itt említeném meg egyúttal, a háború utáni publicisztikai frásokban számtalanszor megemlített, az 1942 évi januári hideg napok bizonyos Elek bácsiját, aki külön kitűnt az öldöklők közül szadista kínzási módszereivel. Tetteit a közelmúltban is felelevenítették, s Dnevník című újvidéki napilapban hisztérikus magyarellenes kampány indult. Az állítólagos háborús bűnösök listáján valóban szerepel egy Kovács Elek nevű csurogi magyar polgár, akit — mint az előbbiekből már láthatuk — kivégeztek, később pedig holttá nyilvánították. Nem tudjuk pontosan, ő volt-e a sokat emlegetett hírhedt Elek bácsi. Teljesen érthetetlen azonban, hogy Čurčin L. Milorad könyvében nem említi meg ezt az Elek bácsit. Lehetséges, hogy szörnyű tettei csak légből kapottak, s a róla szóló leírások csak kiagyalt dolgok?

Levéltári kutatások alapján megkíséreltük felbecsülni, hogy 1944-ben hány ember eshetett áldozatul a terrornak Zsablyán és Csurogon.

Az 1941 évi áprilisi hatalomváltás után az akkori magyar hatóságok ősszel népszámlálást végeztek Bácskában és a Drávaszögben. Csurognak akkor összesen 10.833 lakosa volt, közülük 3.576-an vallották magukat magyarnak. Zsablyán ugyanakkor 8.516 polgárt vettek nyilvántartásba, közülük 1.942 volt magyar nemzetiségű.

A bácskai, bánáti és baranyai katonai közigazgatás 1944 december végén, tehát amikor a tömeges vérengzések már befejeződtek, de a magyarok kitelepítése még nem volt folyamatban, ugyancsak népszámlálást szervezett. Csurogon a katonai közigazgatás összeírói 2.392 magyar nemzetiségű polgár nevét jegyezték be, tehát 1.064-el voltak kevesebben, mint 1941-ben. Zsablyán 1.476 volt a magyarok száma, ami az 1941-es évi adatokhoz viszonyítva 460 főnyi csökkenést jelent. Tehát a két községben 1.630-cal csökkent a magyarok száma. 152 Ebből a számból le kell vonnunk azokat, akik még

idejében elmenekültek, részben mert bűnösnek érezték magukat, részben elővigyázatlanságból, valamint azokat is, akiket a magyar hadseregbe vonultattak be. S ha tekintetbe vesszük azt is, hogy ebben a térségben 1942 januárjában szintén kb. 1300 volt az ártatlan szerb áldozatok száma, akkor megállapíthatjuk: a véres számla kiegyenlítő-dött, s mindkét részen az ártatlanul megöltek vére volt a tét. Ezt azonban a győztesek nem találták elegendőnek.

A két község szerb lakossága kitartóan követelte a magyarok kitelepítését, mondván, hogy a tragikus események után nem élhetnek együtt velük. A tartományi pártbizottság megőrzött dokumentumaiban számos erre vonatkozólag adatot találtunk. A kitartó követeléseknek a háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság végül is helyt adott, és ilyen értelmű javaslatot tett a katonai közigazgatásnak, amely akkoriban a befejező szakaszához közeledett.

Közben ugyanis olyan határozat született, hogy 1945 február 15-én Bácskában, Bánáiban és Baranyában felszámolják a katonai, és bevezetik a polgári közigazgatást. Az említett bizottság élén egyébként Bogdan Matičelnök, Kosta Hadžić titkár és Triva Militar referens állt, ők közvetlenül is felelősek a kitelepítési javaslatért.

Csurog megye lakosságának kitelepítését 1945 január 23-án az újvidéki vérengzés harmadik évfordulója napján kezdték meg, és egy-két nap alatt befejezték. A község magyar lakosságát kemény hidegben, gyalog terelték Boldogasszonyfalván (Gospodinjinci) és Temerinen át Járekra. Kivételt csak az idősekkel és a gyermekekkel tettek, őket vonaton és lovaskocsikon szállították a táborba. E sorok írójának volt alkalma látni az országu-ton vándorló tömeget, amelyet fegyveres partizánok kísértek. Ez Temerinben történt. Egyes katonák arcán szadista elégedettség látszott, mások közülük inkább sajnálkoztak, és itt-ott szóba is elegyedtek a dermedten bámuló helybéliekkel. Sőt egyesek még magyarázkodtak ki, hogy ők csak a parancsot teljesítik.¹⁵³

A zsabylai magyarok kitelepítésére egy hét múlva került sor. Kutatásaink során nem tudtuk megállapítani, mi volt a késés oka, nem valószínű azonban, hogy sorsukat illetően bármiféle ingadozás lehetett azok körében, akik illetékesek voltak. Valószínűnek látszik, hogy csupán a tábori elhelyezés okozhatott problémát, mert közben a járeki táborba tömegesen érkeztek a német nemzetiségűek is.

Ezenkívül környező községekből hamarosan a járeki táborba hurcolták azon egyes nemzetiségű családokat is, amelyben a férj német, a feleség magyar volt, vagy fordítva. Őket azonban néhány napi raboskodás után szabadon bocsátották.

1945. január 23-án az Újvidéken megjelenő Szabad Vajdaság (a Magyar Szó jogelődje) ismeretlen szerző tollából, vezércikket jelentetett meg a magyar hatóságok által elkövetett vérengzésekről. Az írás szerzőjét túlbuzgó elfogultság fűtötte, kemény hangja főleg a vajdasági magyarokat ostorozta, szólt Bácska gyilkossá nevelt fiairól akik ennek a földnek, szülőföldjüknek, hazájuknak, itt élő népeinek váltak gyilkosaiává. Akik harácsoló voltukban fosztogatókká, szolgalelkűségükben árulókká, gyilkos ösztönükben hóhérokká fajultak. Bácskaiak, magyarok, akiket ha nem tudnánk megtagadni, szégyenlenénk hogy itt születünk és itt élünk. Elfajultjai, mérges dudvái ezek a földnek az aljas náci megvásárolt bérencei, a fasizmus pribékjei: nem vajdaságiak voltak ezek, nem magyarok, de gyilkosok ...¹⁵⁴

A vezércikk szerzője tudhatta-e, hogy a tényleges háborús bűnösök többsége elmenekült? Nemcsak erről, de arról is tudomása lehetett, hogy mi történt ebben a térségben

a katonai közigazgatás bevezetése után. Erről azonban sem akkor, sem pedig a későbbi évtizedekig szólni vagy írni nem lehetett, de vezércikk írójának az láthatóan nem is volt szándékában.

A Szabad Vajdaság egyébként csak 1945 január 27-én közölte Bácska, Bánát és Baranya katonai közigazgatási parancsnokságának közleményét, amely Csurog teljes magyar lakosságának vétkességét állapította meg, mondván, hogy a község felnőtt magyar lakossága közvetve vagy közvetlenül egészében részt vett az 1942 évi véres razziában.¹⁵⁵

A közvélemény és a kitelepítés kapcsán a Szabad Vajdaság kommentár is közölt. Az ez alkalommal is névtelenségbe burkolózott cikkíró, a határozatot szigorúnak de igazságosnak tartotta. Nos, a szerző — aki a lap első szerkesztőcsoportjának tagja lehetett — ha másért nem is, de ezzel a cikkével kétségtelenül bekerült a történelembe.

S mi történt a járeki táborba hurcoltakkal? Az üres német házakba helyezték el őket, általában egy szobában 40 személyt zsúfoltak össze. Szalmán feküdtek, tisztálkodásra a legminimálisabb feltételek sem voltak biztosítva. A tetvek hamarosan ellepték őket. Az élelmezés a lehető legszilányabb volt. A kukoricalisztból, káposztalevelekből főtt lötty legtöbbször sótlan volt, ezt minden túlélő a leghatározottabban állítja. A tábor foglyai gyakran életük kockáztatásával a környező földeken otthagytott termés összegyűjtésén dolgozva elrejtettek néhány szem krumplit, vagy pár hagymát, s ezzel csillapították éhségüket.

A táborban uralkodó szörnyű helyzetről sikerült az egyik túlélőt, Hoffmann Mária nyugalmazott tanítónőt is megszólaltatni. Állítása szerint megszervezték ugyan a minimális egészségügyi szolgálatot, ahol fogoly orvosokat alkalmaztak, gyógyszer azonban egyáltalán nem volt. A táborlakók rendszeresen sütötték az összegyűjtött napraforgómagot, ez némi erőt adott nekik. A kicsi gyermekek részére hetente jutattak egy-két kanál tejet és cukrot, ez azonban vajmi keveset segíthetett. A tömeges elhalálozások (elsősorban az idősek, és a gyermekek között) mindennaposak voltak. Az elhunytakat kocsin szállították az előre kiásott sírokhoz, ahol elföldelték őket. Más visszaemlékezők tudni vélik, hogy az elhunytakat az első időszakban a helybéli német temető nagy kriptáiban helyezték el, s miután ezek megteltek, akkor ásták ki a tömegsírokat. (A német temetőt a 60-as években a nyomok eltüntetése érdekében megsemmisítették.)¹⁵⁶

Teleki Júlia becsei polgár, aki jelenleg a tartományi képviselőház tagja, Csurogról egyéves korában került a járeki táborba. Édesapját és még néhány hozzátartozóját a bosszú heteiben kivégezték. Édesanyja elbeszéléseiből tudja, hogy ő is súlyosan megbetegedett, lemondtak életéről és fel is adták rá az utolsó kenetet. A sors azonban más-képp rendelkezett, túlélte a szörnyűségeket.¹⁵⁷

A partizánőrök viszonyulása a tábor fogjaihoz különböző volt. Hoffmann Mária visszaemlékezései szerint nem állítható, hogy rendszeresen kegyetlenkedtek velük, verések azonban gyakran előfordultak, ha az őrközül valamelyik úgy ítélte meg, hogy a foglyok közül valaki vétséget követett el.

A látogatásokat és az élelemjuttatásokat szigorúan megtiltották, akadtak azonban a közeli Temerin községből bátor emberek, akik sokszor életük kockáztatásával is becsempészték némi élelmet. Erre különösen akkor nyflott alkalom, amikor a táborlakók a temerini határhoz közel fekvő földeken dolgoztak.

Egyik alkalommal egy küldöttség érkezett a táborba, s mivel a fogoly férfiak más területeken voltak kényszermunkán, elsősorban munkaképes nőket kellett összegyűjteni oroszországi munkára. Hoffmann Mária visszaemlékezései szerint az örök jó része emberségesnek mondható magatartást tanúsított, a házak padlásain rejtegették őket, ily módon a járeki táborból meglehetősen kevesen kerültek ki Szibériába.

1945 márciusában azután, amikor már a túlélők a háború befejezését várták, és az esetleges szabadulásban reménykedtek, a járeki táborba hurcolták a mozsori magyarokat is. (Erről majd később külön szólunk.)

A csurogi és zsablyai magyar férfiakat, akik túléltek a nagy öldöklést, a járeki táborból azonnal távolabbi területekre vitték kényszermunkára. A legembertelenebb módon terelték őket Szeméremségbe, a más községből idehurcolt férfiak tömegével. Jó ideig Mitrovicán dolgoztatták, majd a Belgrád-Zágráb vasútvonal helyreállítására rendelték őket. A túlélők a munkakörülményekről és a bánásmódról fájdalmas részleteket meséltek. Nem kevés azok száma sem, akik az embertelen körülmények miatt elhaláloztak, vagy pedig kivégezték őket. S míg a kényszermunka-táborokat más helyeken, 1944 decemberétől fokozatosan felszámolták, a zsablyai, csurogi és mozsori illetőségű férfiakat továbbra is fogva tartották. Szlavónia különböző helyein dolgoztak. Ekkor már a helyzetük lényegesen javult, egyesek állítása szerint Kosta Nadj tábornok közbenjárt érdekükben is.

MOZSOR

Ide kívánczok, hogy ismertessük a mošorini magyarok sorsát, mivel ez 1945 márciusa után szorosan összefonódott a zsablyai és csurogi magyarokéval. Miért történt, hogy a falu etnikai megtisztítására később került sor, mint Zsablyán és Csurogon?

A háborús bűnököt kivizsgáló vajdasági bizottságnak a már többször említett 1941-évi áprilisi magyar bevonulásra vonatkozó elaborátumában nem történt említés Mozsor községről, tehát a bevonulás minden vérontás nélkül történt meg. Ugyanígy a Sajkásvidéken lezajlott 1942 évi januári razzia idején sem volt tömeges megtorlás Mozsor községben. Igaz, a háború éveiben voltak letartóztatások, a magyar karhatalmi erők is összetűztek a falu környékén a partizánokkal. De csupán ennyi történt. Akkor mégis miért nyilvánították kollektív bűnösnek az itt élő maroknyi magyarságot, s végül az életbenmaradottakat 1945 márciusában miért hurcolták táborba? Cseres Tibor könyvében Mozsor községre vonatkozólag megemlíti, hogy egyik forrásaként használt háború utáni újvidéki kiadványban 179 mozsori személyt találtak bűnösnek. Mi áttanulmányozva a háborús bűnösök lajstromát, 87 helybéli magyar polgár nevét találtuk meg, akik állítólag valamilyen háborús bűntettet követtek el. De milyenek lehettek ezek a bűntettek, ha a községben sem 1941-ben sem pedig 1942 januárjában nem voltak tömeges megtorlások? Nos, a megindoklásokban erre is választ találtunk. Úgyszólván mindegyiküket fosztogatással vádolták. A jegyzéket a feljelentések alapján állították össze, amelyek között itt is sok a hamis, személyes bosszúból fakadó feljelentés. Ebből a kis községből is azok, akik ténylegesen bűnösnek érezték magukat, idejében elmenekültek. A felszabadulás után a partizánok és a helybéli szerb polgárok az itthon maradtakon álltak bosszút. A községnek egyébként az 1941. évi magyar népszámlálás adatai szerint 600 magyar nemzetiségű lakosa volt.

Bácska, Bánát és Baranya katonai közigazgatásának 1944 évi decemberi összeírói úgy látszik, csak becslést végeztek. Igaz, jól tudták, hogy előtte hány magyart végeztek ki, ezáltal 200-zal kevesebb létszámot mutattak ki, mint amennyi az 1941 évi őszi magyar nyilvántartásban szerepelt. Ha ebből a számból le is vonjuk azokat, akik az ún. felszabadulás előtt elmenekültek, megfelelhetnek a valóságnak a Cseres Tibor könyvében közölt adatok, hogy a faluban október végén összeszedett helybéli magyar férfiak közül 69-et végeztek ki. Ez november 2-án történt.

Cseres Tibor részletesen leírja még könyvében Köves István plébános esetét, aki papi hivatásától eltekintve valóban bűnös volt. Kapzsiságának nem tudva ellenállni, gazdag szerb és zsidó családokat jelentett fel a magyar hatóságoknál, államellenes cselekményekkel vádolva őket. A bevádoltak közül egyeseket kivégeztek, másokat elhurcoltak. Értékeiket — ékszereiket, pénzüket — jórészt Köves plébános szerezte meg. Tehát volt oka elmenekülni. Így is történt. Édesanyjával és szülész nő háztartásbeli alkalmazottjával még idejében elszöktek, vesztükre azonban csak a határhoz közel fekvő Jánoshalmán húzódtak meg. A helybeli szerbek tudomására jutott tartózkodási helye, s nem volt nehéz fegyveres partizánoknak lecsapni rájuk, és így visszahozták őket Mozsorba. Mindhármukat borzalmasan megkínózták és így a plébános bevallotta, hogy az összeharácsolt ékszereket az oltár alatt rejtette el. Köves plébánost ezután állítólag elevenen megsütötték, de édesanyját és a háztartásbeli alkalmazottat is megkínózták, majd őket is meggyilkolták. Így Cseres Tibor szerint a mozsori áldozatok száma 72-re emelkedett.¹⁵⁸

Cseres Tibor könyvében nem említi meg a kivégzettek nevét, kivéve a plébánost és a hozzátartozóit. Matuska Márton könyvében Petrik Antal akkori mozsori lakos vallomását írja le részletesen, aki megemlítette, hogy apját, Petrik Vincét (1902-ben született), és bátyját, Antalt, valamint egy Rideg vezetéknévű egyént a megtorlás napjaiban kivégeztek. Azt is elmondta, hogy a kivégzettek tetemeit az összeteretelt emberekkel vitték ki a dögtemetőbe. Közülük Petrik Antal és Rideg János nevét valóban megtaláltuk a háborús bűnösök lajstromán, de hogy milyen bűnöket követtek el, arról nem szól a krónika.

A háború után Mozsor község a titeli járáshoz tartozott. Ebben a járásban a kivégzettek közül csak igen keveset nyilvánítottak holtá, ezért ezen a nyomon nem tudtunk haladni.

Matuska Márton könyvében részletesen leírja azt is, hogyan hurcolták el a megmaradt mozsori magyarokat a járeki táborba. A kilakoltatás 1945 március 18-án történt. Ezt a dátumot megjegyeztük a *Legenda a bácskai magyarokról* című 43 versszakos drámai erejű versből is, amelynek ismeretlen szerzője nem nagy költői igénnyel, de annál megrázóbban írja le a mozsori magyarok exodusát.¹⁵⁹

A JÁREKI TÁBOR MAGYAR ÁLDOZATAI

Sikerült megtalálnunk a járeki (haláltábornak is nevezhető) láger halotti anyakönyvét, és így betekintést nyerhetünk, hogy az elhurcolt magyarok közül kik pusztultak el. Az elhunytak között legtöbb az idős és a gyermek, mert az ő szervezetük bírta legkevésbé az embertelen tábori körülményeket. Először az idős elhalálozottak névsorát közöljük, majd külön a gyermekvértanúkéét is.

A felnőtt áldozatok

<i>Név</i>	<i>Az elhalálozás napja</i>
1. Faragó Viktor Csurog 79 éves	1945. január 24.
2. Faragó János Csurog 80 éves	1945. január 24.
3. Braunn István bádogos, Csurog 45 éves	1945. február 1.
4. Topoj István napszámos, Zsablya 70 év körül	1945. február 3.
5. Maróci Antal földműves, Csurog 78 éves	1945. február 10.
6. Palatin Katalin háztartásbeli, Zsablya 86 éves	1945. február 10.
7. Nacsa Mária háztartásbeli, Zsablya 48 éves	1945. február 10.
8. Özv. Rasztig Julianna háztartásbeli, Csurog 82 éves	1945. február 12.
9. Kovács Mária háztartásbeli, Zsablya 83 éves	1945. február 12.
10. Homonyi Ferenc napszámos, Zsablya 81 éves	1945. február 13.
11. Dane Margit háztartásbeli, Zsablya 69 éves	1945. február 15.
12. Gál Margit háztartásbeli, Csurog 74 éves	1945. február 17.
13. Pálinkás Gábor földműves, Csurog 79 éves	1945. február 17.
14. Soma Ilona háztartásbeli, Csurog 50 éves	1945. február 20.
15. Halasi József földműves, Zsablya 55 éves	1945. február 20.
16. Özv. Sipos Klára háztartásbeli, Zsablya 82 éves	1945. február 22.

17. Korhec Mária háztartásbeli, Zsablya 41 éves	1945. február 25.
18. Madboli István Csurog, földműves 76 éves	1945. február 26.
19. Horvát Viktória Csurog, háztartásbeli 71 éves	1945. február 25.
20. Gulyás Erzsébet Zsablya, háztartásbeli 76 éves	1945. február 28.
21. Berec Ferenc Csurog, földműves 73 éves	1945. február 28.
22. Tóth Krisztina Csurog, háztartásbeli 70 éves	1945. március 1.
23. Csizmár Mária Zsablya, háztartásbeli 40 éves	1945. március 2.
24. Pragai Antal Csurog, földműves 63 éves	1945. március 2.
25. Özv. Lénárt Katalin Csurog, háztartásbeli 82 éves	1945. március 3.
26. Tóth Sára József Zsablya, napszámos 80 éves	1945. március 5.
27. Monostori János Csurog, napszámos 53 éves	1945. március 6.
28. Csizmadia Károly Zsablya, földműves 71 éves	1945. március 7.
29. Bocsák Rudolf Csurog, földműves 97 éves	1945. március 16.
30. Kovai István Csurog, földműves 59 éves	1945. március 24.
31. Bartha Mária Csurog, háztartásbeli 34 éves	1945. március 25.
32. Kelemen Pál Zsablya, földműves 88 éves	1945. március 26.
33. Seregi Julianna Csurog, háztartásbeli, 67 éves	1945. március 27.
34. Horvát Péter Csurog, földműves 82 éves	1945. március 29.
35. Komáromi Lázár Csurog, földműves 69 éves	1945. április 10.
36. Özv. Pálfi Erzsébet Csurog, háztartásbeli 71 éves	1945. április 11.
37. Tóth Pál Csurog, napszámos 70 éves	1945. április 17.
38. Özv. Gulyás Julianna Csurog, háztartásbeli 82 éves	1945. április 17.

39. Paragai Sándor	
Csurog, földműves 59 éves	1945. április 17.
40. Özv. Simon Rozália	
Zsablya, háztartásbeli 80 éves	1945. április 17.
41. Csonka István	
Csurog, földműves 72 éves	1945. április 23.
42. Bujdosó Mihály	
Zsablya, földműves 31 éves	1945. április 24.
43. Pálfi Imre	
Csurog, napszámos 87 éves	1945. április 30.
44. Tóth József	
Csurog, napszámos 61 éves	1945. április 30.
45. Tóth Viktória	
Mozsor, háztartásbeli 67 éves	1945. május 4.
46. Csegu Julianna	
Mozsor, háztartásbeli 33 éves	1945. május 6.
47. Lóci Katalin	
Mozsor, háztartásbeli 61 éves	1945. május 10.
48. Régei Mihály	
Zsablya, kovács 74 éves	1945. május 10.
49. Zetkó Pál	
Zsablya, napszámos 64 éves	1945. május 11.
50. Nagy Antal	
Zsablya, földműves 81 éves	1945. május 12.
51. Majoros Ilona	
Zsablya, háztartásbeli 33 éves	1945. május 15.
52. Tóth András	
Csurog, földműves 70 éves	1945. május 15.
53. Buru József	
Csurog, földműves 63 éves	1945. május 15.
54. Özv. Dezső Rozália	
Mozsor, háztartásbeli 79 éves	1945. május 20.
55. Özv. Takács Mária	
Zsablya, háztartásbeli 77 éves	1945. május 20.
56. Gulyás Péter	
Csurog, földműves 26 éves	1945. május 20.
57. Varga Mihály	
Csurog, napszámos 77 éves	1945. május 21.
58. Szerdahelyi János	
Zsablya, földműves 47 éves	1945. május 24.
59. Novoszel Szilveszter	
Csurog, cipész 75 éves	1945. május 20.
60. Kókai Rozália	
Csurog, háztartásbeli 84 éves	1945. május 27.

61. Tóth József Csurog, napszámos 84 éves	1945. május 27.
62. Özv. Makra Rozália Zsablya, háztartásbeli 70 éves	1945. május 28.
63. Özv. Németh Terézia Zsablya, 75 éves	1945. május 29.
64. Özv. Apró Katalin Csurog, háztartásbeli 53 éves	1945. május 24.
65. Özv Bajcsi Erzsébet Zsablya, háztartásbeli 60 éves	1945. május 31.
66. Özv. Kiss Erzsébet Csurog, háztartásbeli 26 éves	1945. június 3.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a 60 évnél fiatalabb elhunytaknál az elhalálzás okául legtöbbször szívbántalmakat és tuberkulózist jegyeztek be, és csak egy esetben tüntették fel, hogy az illető a kimerültség következtében hunyt el.

Gyermekvértanúk

Név, hely és kor	A halálozás időpontja	Szülők neve	A halál oka
1. <i>Varga Mária</i> Csurog, 3 hónapos	1945. jan. 23.	Péter Mándics Mária	hasgörcs
2. <i>Tamás József</i> Csurog, 1 hónapos	1945. jan. 25.	Mihály Babi Mária	vele született gyengeség
3. <i>Gálik Juliska</i> 2 hónapos	1945. jan. 30.	Péter Serfőző Ilona	tüdőgyulladás tüdőgyulladás
4. <i>Horváth Antal</i> Csurog, 7 hónapos	1945. febr. 6.	István Vécsi Mária	tüdőgyulladás
5. <i>Csikós Mária</i> Csurog, 7 éves	1945. febr. 8.	Gábor Rekecki Ilona	diftéria
6. <i>Fuszko Ferenc</i> Csurog, 6 hónapos	1945. febr. 10.	Sándor KósaVerona	általános gyengeség
7. <i>Józsa Sándor</i> Csurog, 8 hónapos	1945. febr. 15.	György Julianna	bélcsavarodás
8. <i>Mohjev Sarolta</i> Csurog, 8 hónapos	1945. febr.25.	József Aport Aranka	bélcsavarodás
9. <i>Ádám József</i> Zsablya, 2 éves	1945. márc. 1.	József Zséli Rozália	tüdőgyulladás
10. <i>Balog Gizella</i> Újvidék, 7 hónapos	1945. márc. 3.	- -	bélcsavarodás
11. <i>Kiskuri Péter</i> Zsablya, 5 hónapos	1945. márc. 3.	Mihály Horváth Ilona	tüdőgyulladás
12. <i>Mondom Verona</i> Csurog, 6 hónapos	1945. márc. 9.	Mondom Verona	bélcsavarodás
13. <i>Kovács Antal</i> Zsablya, 11 hónapos	1945. márc. 21.	József Horváth Ilona	bélcsavarodás

Név, hely és kor	A halálozás időpontja	Szülők neve	A halál oka
14. <i>Gálik István</i> Zsablya, 17 hónapos	1945. márc. 21.	Péter Serfőző Ilona	bélcsavarodás
15. <i>Baranyai Katalin</i> Zsablya, 15 hónapos	1945. márc. 21.	József Fekete Jolán	bélcsavarodás
16. <i>Kasza József</i> Csurog, 8 hónapos	1945. márc. 23.	Kasza Teréz	görcsök
17. <i>Mandics Ilona</i> Csurog, 7 hónapos	1945. ápr. 2.	Mihály Virág Mária	görcsök
18. <i>Horvát István</i> Csurog, 8 hónapos	1945. ápr. 9.	Horváth Margit	görcsök
19. <i>Mihalek Júlia</i> 13 hónapos	1945. ápr. 9.	János Piroska	görcsök
20. <i>Rajda Ilona</i> 7 hónapos	1945. ápr. 11.	József Maska Katalin	bélcsavarodás
21. <i>Muhari Antal</i> 4 hónapos	1945. ápr. 18.	Sándor Lídia	bélcsavarodás
22. <i>Holló Ilona</i> 6 hónapos	1945. ápr. 19.	József Cseh Borbála	bélcsavarodás
23. <i>Szilágyi László</i> Csurog, 3 éves	1945. ápr. 20.	Pál Szabó Anna	bélcsavarodás
24. <i>Bankó Lajos</i> Csurog, 23 hónapos	1945. ápr. 20.	Imre Balog Julianna	görcsök
25. <i>Molnár Ilona</i> Csurog, 6 hónapos	1945. ápr. 21.	István Rado Erzsébet	bélcsavarodás
26. <i>Kovács Károly</i> Csurog, 6 hónapos	1945. ápr. 23.	István Magló Margit	tüdőgyulladás
27. <i>Horváth Károly</i> Csurog, 19 hónapos	1945. máj. 1.	Péter Julianna	tüdőgyulladás
28. <i>Márton Katalin</i> Mozsor, 9 éves	1945. máj. 1.	Lajos Szabó Matild	szerencsétlenség
29. <i>Soós Erzsébet</i> Csurog, 7 hónapos	1945. máj. 1.	Antal	tüdőgyulladás
30. <i>Giric István</i> Mozsor, 2 hónapos	1945. máj. 8.	Giric Viktória	tüdőgyulladás
31. <i>Berkó Ferenc</i> Csurog, 16 hónapos	1945. máj. 9.	István Bocskai Erzsébet	bélcsavarodás
32. <i>Csányi Verona</i> Csurog, 17 éves	1945. máj. 10.	Mihály Keresztény Viktória	tüdőbaj
33. <i>Márton Rozália</i> Mozsor, 3 éves	1945. máj. 11.	Lajos Szabó Margit	tüdőgyulladás
34. <i>Galambos György</i> Csurog, 12 hónapos	1945. máj. 12.	Pál Szabó Matild	görcsök
35. <i>Vicsék Ferenc</i> Csurog, 16 hónapos	1945. máj. 15.	Ferenc Vörös Teréz	görcsök
36. <i>Sétálló László</i> Csurog, 10 hónapos	1945. máj. 15.	Antal Varga Eszter	görcsök
37. <i>Kálai Borbála</i> Csurog, 5 hónapos	1945. máj. 15.	István	görcsök

Név, hely és kor	A halálozás időpontja	Szülők neve	A halál oka
38. <i>Török Károly</i> Mozsor, 8 hónapos	1945. máj. 16.	Géza Kiss Júlia	görcsök
39. <i>Koló Ilona</i> Csurog, 8 hónapos	1945. máj. 19.	István Szabó Erzsébet	bélcsavarodás
40. <i>Pálfi András</i> Mozsor, 5 hónapos	1945. máj. 21.	András Magyar Katalin	görcsök
41. <i>Fehér József</i> Bukin, 21 hónapos	1945. máj. 23.	Antal Viland Mária	tüdőgyulladás
42. <i>Baranyi Ilona</i> Csurog, 5 hónapos	1945. máj. 24.	György Kosaras Piroska	görcsök
43. <i>Márkus Verona</i> 5 hónapos	1945. máj. 26.	Péter Nagy Julianna	görcsök
44. <i>Biró Rozália</i> Mozsor, 8 hónapos	1945. máj. 28.	János Vince Terézia	görcsök
45. <i>Molnár Rozália</i> Mozsor, 8 hónapos	1945. máj. 29.	György Magyar Verona	görcsök
46. <i>Gyantár Ferenc</i> Csurog, 4 éves	1945. máj. 29.	Ferenc Dudás Julianna	tüdőbaj
47. <i>Balázs Mária</i> Mozsor, 6 hónapos	1945. máj. 29.	György Margit	görcsök
48. <i>Bohócki Katalin</i> Zsablya, 4 hónapos	1945. máj. 29.	Vilmos Varga Verona	görcsök
49. <i>Muhari Julianna</i> Csurog, 18 éves	1945. máj. 30.	Sándor Újszászi Terézia	idegbaj
50. <i>Csizmadia István</i> Zsablya, 2 éves	1945. máj. 31.	— —	kimerültség
51. <i>Móra Katalin</i> Csurog, 7 hónapos	1945. máj. 31.	Péter Csikós Mária	bélcsavarodás
52. <i>Makra Júlia</i> Járek, 2 hónapos	1945. máj. 31.	Péter Kovács Julianna	bélcsavarodás
53. <i>Barna Erzsébet</i> Járek, 1 hónapos	1945. máj. 31.	József Nagy Verona	vele született gyengeség
54. <i>Csikós Rozália</i> Járek, 22 napos	1945. máj. 31.	Mátyás Rozália	vele született gyengeség
55. <i>Kiss János</i> Járek, 3 hónapos	1945. jun. 2.	János Csóki Erzsébet	vele született gyengeség

Egyes még élő tanúk, akik túléltek a járeki meghurcoltatást, a leghatározottabban állítják, hogy az odahurcolt zsablyai, csurogi és mozsori magyarok közül jóval többen haláloztak el és teljesen kizártnak tartják, hogy minden halálesetet bejegyeztek a halotti anyakönyvbe. Ennek valószínűsége valóban fennáll.¹⁶⁰

Közvetlenül a háború befejezése után Jugoszlávia Nemzeti Felszabadító Bizottságának adatai szerint a járeki táborban 3.632 magyar nemzetiségű polgár sýnylódott, a mintegy 20 kilométernyi távolságra levő Ókérén pedig 147-et tartottak fogva.¹⁶¹

Hamarosan megkezdődött a járeki tábor foglyainak széttelepítése. Megérkeztek ugyanis az új telepések Jugoszlávia mezőgazdaságilag passzív területeiről. Ezenkívül kiűtött a tífus is, és 1945 június elején az itt élő magyarokat is áttelepítették a gajdobrai táborba. Onnan a túlélők 1945 őszén megkapták szabadságlevelüket, de azzal, hogy

otthonukba nem térhetnek vissza, és a jugoszláv állammal szemben semmiféle anyagi jellegű követelést nem támaszthatnak.

A szabadulók szétszéledtek, de túlnyomórészt Dél-Bácskában telepedtek le. Ebben nagy segítségükre voltak Újvidék, Temerin, Szenttamás, de más községek magyar és nem magyar lakosai.

A sajkási terület tragikus napjairól és az ottani történésekről még egy dolgot kell megemlítenünk. A háború után több magyar nemzetiségű pártpolitikai egyéniség vajdasági, de nem csak vajdasági, párt és állami funkciót töltött be. Közöttük volt Sóti Pál és Nagy József is. Sóti Pál a háború alatt a tartományi pártbizottság tagja volt és a háború utáni politikai élet egyik kimagasló képviselőjeként jónéhány magas tisztséget viselt egészen az 1971-ben bekövetkezett bukásáig. Nagy József a magyarok idején tanító volt a zsabylai járás egyik községében és kapcsolata volt az illegális népfelszabadító mozgalommal, így a felszabadulás után mentesült minden politikai üldöztetéstől. Ő mesélte el, a 60-as évek elején Brindza Károlynak akit a háború éveiben illegális tevékenység miatt elítéltek és a háború után egy ideig a Dolgozók című szakszervezeti lap főszerkesztője volt, hogy az 1944 évi őszi megtorlás napjaiban más ügyekben is fontos telefonbeszélgetése volt Sóti Pállal. Sóti akkor megkérdezte tőle hogy mennyien úsznak a Tiszán. Nagy József mondott is egy számot, amelyre a 60-as években már nem tudott válaszolni, illetve nem emlékezett pontosan, mire Sóti Pál határozottan ezt felelte, hogy akkor még ennyi úszhat. Brindza Károly ezt az esetet elmondta Matuska Mártonnak, de megkérte, hogy ne említse készülő könyvében. Később azonban mégis kipattant a dolog, és a Magyar Szóban cikk jelent meg erről az esetről. Ekkor Brindza Károly válaszolt, és nem tagadta, hogy valóban beszélt erről a történetről Matuska Mártonnal. Sóti Pál azóta már meghalt, de akkoriban nyugdíjasként Belgrádban élt, ám soha sem szólalt meg, nem adott cáfolatot.¹⁶²

TÜNDÉRES

Tündéresen 1941 áprilisában, a magyar csapatok bevonulásakor nem került sor semmilyen összetűzésre. A kis falút nem említik az elaborátumban. Az 1942 évi hideg napok is elkerülték Tündérest. Voltak azonban letartóztatások a magyar hatóságok részéről. Olyanokat fogtak el, akiket a partizánmozgalommal való együttműködéssel vádoltak. Hogy volt-e valami köze ezekhez az eseményekhez egyes helybéli magyar nemzetiségű polgároknak, az nem derül ki rendelkezésünkre álló levéltári anyagból. Tényként kell azonban megemlítenünk, hogy az 1942. évi hideg napokra vonatkozó, ugyancsak a háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság elaborátumában 22 helybéli magyar lakos nevét találtuk bejegyezve. Közöttük van Nagyidai Ferenc temerini származású községi rendőr neve is, aki Temerinben a megtorlás napjaiban a felelőségre vonástól való félelmében öngyilkos lett.

Az 1944. évi megtorlásra vonatkozólag Matuska Márton könyvében csak egy tanút, Korsós Évát szólaltatott meg, aki szerint Tündéresen egy csoport magyar férfit kivégeztek, de számot nem tudott mondani. Elsősorban férjének, Dujmovics Antalnak a meggyilkolásáról beszélt, aki a magyarok idejében községi rendőr volt. Később kivégezték fiát, Pált is, akit egy helybéli szerb, Tansije Atanackov lőtt agyon. Ez már jóval később, 1944 karácsonya táján történt, amikor már hivatalosan leállították a vérengzést.

seket. Atanackovot ennek ellenére nem vonták felelősségre. Jellemző, hogy egyik Dujmovics neve sincs feltüntetve a háborús bűnösök lajstromán. A titeli járásbíróság holttá nyilvánítási levéltári anyagában egyetlen tündéresi magyar polgár nevét sem találtuk meg.¹⁶³

SAJKÁSLAK

Matuska Mártonnak sikerült néhány tanút megszólaltatnia, ezért eléggé pontos képet kaphatunk arról mi is történt ebben a kis községben a bosszú napjaiban. Az egyik nyilatkozó Prekajac Tomislav volt. 1944 október 27-én érkezett haza az internálásból, és a hamarosan megalakult helyi pártszervezet első titkárává választották. A megtorlás napjaiban is odahaza volt, ezért nyilatkozatában pontos adatokat tudott szolgáltatni. Elsőként talán azt említeném meg, hogy Sajkáslakon nem történt semmilyen összetűzés a magyar csapatok 1941. évi áprilisi bevonulásakor. Egyedül Prekajac Tomislavot akarták kivégezni, de az utolsó pillanatban a színhelyre (a községháza udvarába) érkezett a helybeli pap, Gertner János Johhann, és még vagy 20 fehér karszalagos helybeli magyar nemzetőr, akiknek azután sikerült megakadályozni a készülő kivégzést.

1942 januárjában a faluban az elbeszélő szerint megölték 53 helybeli szerb polgárt. Az itteni magyaroknak Prekajac szerint azt rótták fel, hogy semmit sem tettek a razzia megakadályozására, bár állítólag erre volt lehetőségük.

A háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság 18 helybeli magyar polgárt bűnösnek talált.

Egy másik tanú, Pásztor Antal, 1990 őszén Sajkáslakon több helybeli magyarral kiváltotta az egykori dögtemető helyét, és megegyezett a föld tulajdonosával, hogy azt a részt, ahol az 1944. évi megtorlás áldozatai nyugszanak, nem műveli meg. A területet körülkerítette, a közepébe pedig egy keresztet állított, azután elkezdte gyűjteni a kivégzettek adatait és az alábbi listát írta össze:

1. Pásztor Béla erdész
2. Csonka Antal cséplőgéptulajdonos
3. Konrád István rendőr
4. Milánovics Sándor földműves
5. Milánovics Károly kocsmáros
6. Krizsán János földműves
7. Krizsán Tamás földműves
8. Varga József földműves
9. Takács István boltos
10. Takács István a boltos fia
11. Zórádi György cséplőgéptulajdonos
12. Kiss Sándor rendőr
13. Kormos Mihály halász
14. Varga Ferenc földműves
15. Nagy István
16. Paska János
17. Kasza Illés
18. Hegedűs Ferenc
19. Bagi János rendőr.

Kivégezték azokat is, akik a faluban leventeoktatók voltak:

20. Tóth Antalt, őt elsőként lőtték le az utcán, felesége tragacson tolta a temetőbe.
21. Sava Radosavevićet
22. Kalapáti Jánost.

Az áldozatok közé sorolják (23.) a már említett Dujmovics Antal rendőrt, akit Tündéresen végeztek ki és az özvegye szerint az ottani dögtemetőben van eltemetve. Ugyanígy a már említett 12 éves (!) fiukat, ismeretlen körülmények között Tansije Atanackov lőtte le. Végül az áldozatok közzé sorolják (25.) Ternovác Mihályt és (26.) Borsó Jánost, akik elmenekültek, de elfogták és visszahozták, majd pedig kivégezték őket.

Összehasonlítva a kivégezettek lajstromát, az állítólagos háborús bűnösök listájával az utóbbin csak Kormos István rendőr és Bagi János rendőr nevét találtuk meg. Tehát igazat beszélt Prekajac Tomislav nyilatkozó, hogy a bűnösök elmenekültek, de valakinek lakolnia kellett az 53 helybeli szerb polgár 1942 évi januári haláláért. Az egész megtorlás tehát a bosszú műve volt.

Nyilatkozott még Milánovics Sándor helybeli lakos is, akinek édesapját végezték ki. Neki sikerült megőriznie azokat a dróthurkokat, amellyel az áldozatok össze voltak kötözve, amelyeket annak idején a nagyanyja szedett össze a dögtemetőben, ahol az áldozatokat elföldelték.

Prekajac Tomislav állítása szerint a faluban alakítottak egy bizottságot, és az döntötte el, hogy kiket kell letartóztatni. A kivégzést azután hosszú huzavona előzte meg, mert a helybeli szerbek közül sokan ellenezték, hogy az 1942 évi januári ártatlan áldozatokért, most ugyancsak ártatlan ártatlan magyarok fizessenek meg. Egyesek azonban ellenvéleményen voltak, még aláírásokat is gyűjtöttek (főleg 42-ben meggyilkolt férfiak özvegyei írták alá a követelést), hogy a helybeli magyarokon kell bosszút állni.

A kivégzés azután 1944 november 15-én megtörtént. A községháza előtti nyilvános kivégzés mellett döntöttek, s minden 14 éven felüli polgárnak jelen kellett lennie. A kivégző osztagba öt önkéntes jelentkezett, a halálra ítélteteket ötös csoportokba vezették elő, ezek dróttokkal voltak összekötve. A kivégzőosztag tagjai egy-egy emberre lőttek, azért mindegyikük tudta, hogy kinek az életét oltotta ki. A hullákat azután szekerekre rakták, kivitték a dögtemetőbe és ott elhantolták. A titeli járási, (később községi) bíróságon Milanovics Sándort és Paska Jánost holtá nyilvánították. Ugyancsak holtá nyilvánították Tóth Antal leventeoktatót is. Ez utóbbiról a bírósági végzésben az áll, hogy Sajkásszentgyörgyön 1944 október 25-én golyó által kivégezték.¹⁶⁴

TITEL

Titelnek az 1910-ben végzett népszámlálás szerint 1.858 magyar lakosa volt. Össz-lakossága pedig 5.785. A következő időszakban, mind a régi Jugoszláviában, mind pedig a II. világháború után a község magyar lakossága állandóan csökkent. A második világháború után az új Jugoszláviában 1948-ban tartottak népszámlálást, és ekkor 1.336 magyar élt Titelen. Az 1981 évi összeírásban már mindössze 779 helybeli magyart mutattak ki.

Annak ellenére, hogy minden jel arra mutat, a magyar bevonulás Titelen nem járt áldozatokkal, a háborús bűnököt kivizsgáló vajdasági bizottság mégis négy helybeli magyar polgárt bűnösnek nyilvánított. Az egyik valószínűleg német nemzetiségű volt, a negyediknek pedig csak a vezetéknevét tudták megállapítani, s bejegyezték, hogy az illető szökésben van. Az 1942. évi hideg napokért a bizottság egyes helybeli magyar polgárokat is bűnösnek tartott, tízen közülük a háborús bűnösök lajstromára is kerültek, közöttük egy nő is volt. Ha igaznak bizonyul, hogy az 1942 évi januári titeli eseményekért 52 helybeli magyart végeztek ki megtorlásként, az összehasonlításból kiviláglik a bűnösök és a teljesen ártatlanok aránya.

Némi támpontul szolgálhat a titeli járás illetve a későbbi községi bíróság holtá nyilvánítási anyaga. Sajnos — mint ahogy már említettük is — ezen a bíróságon csak kevés személyt nyilvánítottak holtá. A 70-es évek végéig néztük át ezt az anyagot, és mindössze 6 titeli illetőségű polgár nevét találtuk meg. Ezek a következők: Franz Imre, Tilger Károly, Balogh Mihály, Csetényi Ferenc, Bot András és Barta József. Egyikük nevét sem találtuk meg a háborús bűnösök lajstromán. Igaz, hozzá kell fűzünk, hogy csak Bartha József esetében látható világosan a bírósági anyagból, hogy valóban a megtorlás áldozata volt, mert a bírósági végzésben csupán az ő esetében fogalmazták

meg érthetően, hogy 1944 november elsején a fegyveresek elvitték hazulról, teljesen nyoma veszett.¹⁶⁵

KABOL

Kabol község az 1944 évi magyar népszámlálásban két helységként van feltüntetve. Alsó-Kabol és Felső-Kabol. Alsó-Kabolnak az összeírás szerint akkor 2.674 lakosa volt, közülük 265 a magyar nemzetiségű. Felső-Kabolnak 3.298 volt az összlakossága, 226 vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Az alig valamivel több mint félezernyi magyar lakos sem kerülhetett el az 1944 évi őszi megtorlást.

A kovilji 1941 évi magyar bevonulásnak nem voltak áldozatai. A bevonulás utáni napokban egyes szerb polgárokat letartóztattak és bántalmaztak, de emberéletek kioltását nem jegyezték be a háborús bűnökre vonatkozó és eddig megőrzött levéltári anyagban. Ennek ellenére a bevonulás utáni időszakban elkövetett esetleges bűnökért három helybeli magyar polgárt jegyezték be bűnösként. Vida István községi tisztviselőt, feleségét Vida Rozáliát és Kovács János községi szolgát. Mindhárójuk nevénél fel van tüntetve, hogy az ítélet végrehajtva, ami arra utal, hogy gyorsított eljárással, minden bírósági ítélet nélkül kivégezték őket.

Az 1942 évi hideg napokra vonatkozólag a legrészletesebb levéltári áttanulmányozás után megállapítottuk, hogy ezen eseményekre egyetlen magyar polgár neve sem került a háborús bűnösök lajstromába.

Az 1944 évi októberi és novemberi hideg napokról Pápista István helybeli lakos szólt meg, s nyilatkozatát Matuska Márton könyvében teljes egészében közzé is tette. Ő főleg a maga és édesapja meghurcolásáról emlékezett meg.

Dunagárdonyba (Gardinovciba) hurcolták majd néhány tszakálmánfalvi (budiszlavai) magyar polgárral együtt kegyetlenül megkínozták őket. Édesapja mindezeket nem tudta tovább elviselni, és ezért egyik éjjel a börtönben felakasztotta magát.

Visszaemlékezése szerint ő egy orosz tisztnek köszönhette megmenekülését, aki Dunagárdonyban a foglyok jó részét ugyancsak kihallgatta. Pápista megemlékezett arról is, hogyan bántalmazták ebben a kis községben az ittrekedt székely telepeseket. Ő úgy vélekedett, hogy Koviljról a megtorlás napjaiban elvittek 15-16 embert, akiknek azután teljesen nyoma veszett. Még azt is tudni vélte, hogy jórészt azok veszték el, akik 1941-ben kezességet vállaltak a szerbekért. Név szerint Horváth Mihály asztalosra, Molnár Andor asztalosra és fakereskedőre valamint Gajdos Mihályra emlékezett vissza. Mindezek valamint azok is, akiknek, a nevét még nem sikerült felderítenünk, minden jel szerint teljesen ártatlanok voltak.

Kovács János újvidéki nyugdíjas önszorgalmából adatokat gyűjtött az alsó-koboli áldozatokról és az alább következő listát adta át e sorok szerzőjének. (Áldozatos munkájáért ezúton is köszönetet mondok.)

1. Horvát István rábukkant a partizánokra 1943-ban, és azért kivégezték.
2. Pápista István, levágták a fejét, rendőr volt és az volt a bűne, hogy az akkori gabonaszolgáltatási kötelezettség érdekében felső parancsra a szerbekre is nyomást gyakorolt.
3. Juhász Imre asztalosmesterséget űzött, a fejét vágták szét.
4. Patarica Károly hátából szíjat vágtak. Temerini születésű, földműveléssel foglalkozott.

5. Sági István földműves, 1944-ben kivégezték.
6. Sós István, Koviljon kivégezték, a család visszament Budisavára
7. Pápista Péter, a beszolgáltatásban vett részt, rendőr volt, kivégezték.
8. Pápista János mezőőr volt, áthívták a Dunán és a helyszínen kivégezték.
9. Horvát Miska Kovilj elnöke volt, kivégezték.
10. Jánosi József földműves volt, a fiával együtt végezték ki.
11. Varga István (Pityuka) kivégezték.
12. Egy magyar honvéd feleségét a kútba dobták. A nő német származású volt.¹⁶⁶

TISZAKÁLMÁNFALVA

Tiszakálmánfalvának (Budisava) az 1941 évi őszi magyar népszámlálás adatai szerint mindössze 1960 lakosa volt, ebből 1.076 magyar nemzetiségű, 862 német, és mindössze 22 polgár vallotta magát szerb nemzetiségűnek. A szerbség elenyésző létszáma miatt már eleve ki volt zárva, hogy valamilyen összetűzésre kerüljön sor 1941 áprilisában, amikor is a magyar csapatok bevonultak Bácskába és Baranyába. Ugyanígy, az 1944-es év vérzivataros januárjának eseményei is elkerülték a helységet. S mi történt azután a háború éveiben? Valószínűleg voltak sérelmeik a szerb polgároknak, de ugyanígy egyes dolgokat sérelmeztek a magyar és német nemzetiségű polgárok is. A megőrzött levéltári anyagot erre a községre vonatkozólag is a legalaposabban áttanulmányoztuk, és megállapítottuk, hogy egyetlen helybéli magyar polgár sem került háborús bűnösök lajstromára. Persze itt is megalakultak az akkori hazafias politikai és más szervezetek, egyes helybéliek feladatokat is vállaltak ezekben a szervezetekben, de minden jel arra mutat, hogy szerb polgártársaik ellen nemigen vétettek. Várható lett volna, hogy a kisközséget elkerülje a megtorlás, hiszen ilyen példák a bosszúállás heteiben is előfordultak. Vegyük csak Bácsfeketehegy és Kishegyes példáját. Ezekben a községekben tudvalevőleg nem volt vérengzés. Igaz, tragikus ellenpéldát is szolgálhatunk. (Bezdán, Adorján).

Matuska Márton könyvében csak egy visszaemlékező, Zsúnyi József nyilatkozatát közölte. Ebben egy példát említett, amely azt bizonyítja, hogy a helybéli magyar polgárok a háború éveiben kiálltak szerb polgártársaik érdekében, ha ezek veszélybe kerültek. Ilyen példák másutt is akadtak, az egypártrendszer történetírása azonban mindezeket a legtöbb esetben elhallgatta.

Zsúnyi József azzal kezdte visszaemlékezését, hogy a Horthy-érában Tiszakálmánfalván Szekeres János volt a bíró. A vasútvonalat a kisközség közelében több ízben partizánok felrobbantották, egyik alkalommal az összetűzésben két magyar határőrdáoszt is lelőttek. Ezért a magyar hatóságok Zsúnyi József szerint a környező tanyákról összeszedték a parasztokat és családjukkal együtt a falhoz állították őket. Szekeres bíró erre a hírré körülszaladta a magyar tanyákat, összegyűjtötték a magyar parasztokat, akik a magyar katonák elé álltak, és egyhangúan kijelentették, hogy szerb polgártársaikért felelősséget vállalnak. Nekik köszönhetően azután a szerb parasztokat elengedték. A felszabadítók mindezt azonban nem méltányolták. A bejövő partizánok elsőnek Szekeres Jánost fogták el és annyira összeverték, hogy másnap belehalt sérüléseibe. Aznap még összeszedtek 16-17 magyar nemzetiségű polgárt. Ezekben a napokban a következő helybelieket vitték el: Nagy Jánost, Szivel Ferencet, Takács Andrást, Gajdos Istvánt,

Haszovics Imrét, Tarka Jánost, Varga Lajost, Horváth Józsefet, Jánosi Józsefet, Hevei Sándort, Bohocki Molnár Lajost, Sós Istvánt, Horváth Jánost, Vida Józsefet és Horgász Istvánt. Ezek mind helybeliek voltak. De elvitték még Farkas István és Kiss Mihály újonnan érkezettek is. ezenkívül még vagy tíz telepest, akik Szerémségből jöttek át ide lakni, nevükre nemigen emlékszik, mert a magyar igazgatás utolsó időszakában érkeztek meg, házaikat éppencsak elkezdték építeni.

Tudni vélte, hogy a helybeli vészbírák közül még ketten élnek, mindkettő nyugalmazott alezredes.¹⁶⁷

BOLDOGASSZONYFALVA

Ezt a Temerin melletti kis falut, amelynek az 1941. évi őszi magyar népszámlálás adatai szerint 3.797 lakosa volt, s ebből mindössze 273-an vallották magukat magyar nemzetiségűeknek, nem említi sem Matuska Márton, sem Cseres Tibor. A falu szerb lakosságának voltak veszteségei a Horthy-érában, az 1942. évi januári hideg napok sem kerültek el, amelynek volt néhány ártatlan helybeli szerb áldozata is. Hogy ebben volt-e valami szerepe a magyar nemzetiségű lakosoknak, a rendelkezésünkre álló levéltári anyagból egyöntetűen nem derül ki. Ha voltak is ilyenek, erről a helyről is idejében elmenekültek. A megtorlás azután a Nyilaskeresztes Párt helyi szervezetének tagjait érte, természetesen az esetleges bűnösség megállapítása nélkül. Az egyik 1944. évi tavaszi kimutatás szerint a párt helyi szervezetének mindössze 15 tagja volt.

Közülük a felszabadulás után sebtében összeállított „bírósg”, amelyet katonai bíróságként tüntettek fel, a következő személyeket ítélte halálra és végeztette ki: 1. Katality Vendel 47, földműves; 2. Isaszegi Mátyás, trafikos; 3. Fárbás József, 47 éves; 4. Sulok Antal, 27 éves, építész; 5. Tóth Sándor, 29 éves, útkaparó; 6. Tóth István, 64 éves, napszámos; 7. Juhász József 40 éves.

Feltételezhetően voltak még más áldozatok is. De ennek megállapítására további kutatások szükségesek.¹⁶⁸

SAJKÁSGYÖRGYE, SAJKÁSSZENTIVÁN, DUNAGÁRDONY

Elsőnek Djurdjevót említenénk meg, ahol az áldozatok többsége ruszin volt. A helybeli ruszin lakosság ugyanis a magyar hatalom képviselőivel szemben a kezdettől fogva lojálisan viselkedtek, amit a hatalom méltányolt. Állítólag — de ez nem bizonyított — sokan támogatták az 1942 évi januári razziát, amely Sajkásgyörgyre is áterjedt, és Cseres Tibor szerint ez az 1946-os újvidéki láttelel 240 szerb és ruszin áldozatot mutatott ki. Sajkásgyörgyének 1941 őszén összesen 5.039 lakosa volt, ebből 2644 szerb, 2.164 pedig ruszin nemzetiségű. Magyarok csak elenyésző számban éltek itt, mindössze 136-ot mutatott ki az 1941 évi őszi összeírás, ezért téves Cseres adata, amikor több mint 300 helybeli magyar lakost említ, akik nagy része, miután megérezte a közelgő bosszút, a magyar hatóságokat követve elhagyta a falut.

Sajkásgyörgyről nincs említés az 1941 évi áprilisi magyar bevonulás kapcsán, tehát ebben a kis faluban sem került sor összetűzésre, és áldozatok sem voltak. Az 1942 évi

januári razziáért viszont háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság 16 helybeli polgárt is bűnösnek talált ezek neve azután be is került a bűnösök lajstromára. A nevek hangzásából ítélve közöttük mindössze hárman voltak ruszin nemzetiségűek, a többiek pedig magyarok. Talán ezekre vonatkozik Cseres megállapítása, hogy érezték a közelgő veszélyt, és ezért a magyar katonasággal együtt távoztak a faluból még a felszabadulás előtt.

Cseres Tibor megemlíti a helybeli ruszinok felett végrehajtott bosszút, és áldozataik számát (valószínűleg túlzással) néhány százra becsüli. Külön megemlíti Marvojloviics iskolaigazgatót kivégzését, akinek állítólag azért kellett meghalnia, mert jól beszélt magyarul, és szorgalmazta, hogy a ruszin gyerekek az iskolában is tanulják a magyar nyelvet. Kegyetlenül megkínózták a görögkatolikus papot, Böszörményi Michaelt is. Tudni véli, hogy elevenen megpatkolták, és így, patkoltan, mezítláb hajtották Újvidékre, ahol újabb kínzások után megölték.

Állítólag meg kellett halnia az idős Babe Katának is, aki kifőzéssel foglalkozott, s akinek egy szerb fiatalember 1943-ban parancsot adott, hogy felsőbb utasításra a nála koszt-kvartélyon levő két fiatal tanítót mérgezze meg. Ezek a tanítók a szerb tagozaton dolgoztak, és a diákokhoz való emberséges viszonyulásukal nagy népszerűsége tettek szert még a szerb szülők körében is. Babe Kata elfogadta a mérget, de nem tette kosztosai ételébe.

A szerb suhanc a felszabadulás után, most már partizánként jelent meg és sajátkezűleg ölte meg az engedetlen szerb öregasszonyt.¹⁶⁹

Nem került el a bosszút a maroknyi magyarság sem. erre vonatkozólag azonban még ezideig nem találtunk frásos adatokat.

Sajkásszentiván (Sajkás) kis községnek 1941-ben összesen 1.986 lakosa volt, ebből 1.270 volt a német ajkú és mindössze 62 a magyar nemzetiségű. Az 1942 évi januári razzia miatt két helybeli polgárt találtak bűnösnek. Ők minden valószínűség szerint nem várták be az ún. felszabadítást. A bosszú azonban ennek ellenére sem maradhatott el.

Dunagárdony (Gardinovci) magyar nemzetiségű lakosainak száma mindössze 204 volt. Akárcsak Sajkásszentiván, ez a falu sem szerepel a magyar csapatok 1941. évi áprilisi bevonulásáról készített elaborátumban, tehát feltételezhetően nem is került sor semmilyen összetűzésre. Erre utalván egy név sem szerepel a háborús bűnösök lajstromán. Az 1942. évi januári hideg napokra vonatkozólag azonban Sajkásszentivánról két, Dunagárdonyról pedig 13 helybeli magyar nemzetiségű lakos került a listára. ezek jó része, ha valóban bűnös volt, még időben elmenekült. A bosszú minden bizonnyal az itthon maradt ártatlanokat sújtotta. Erre vonatkozó adatokkal azonban egyelőre nem rendelkezünk. Ezért további kutatások szükségesek. A titeli járásbíró és a későbbi községi bíróság anyagában az említett két kis községből egyetlen holtta nyilvántárási dokumentumot sem találtunk. E sorok írójának azonban a 60-as évek elején, amikor az akkori tartományi pártbizottság történelmi levéltárában levéltárosként dolgozott, az anyagrendezés során kezébe akadt egy dokumentum, egyfajta bírósági végzés, amely Sajkásszentivánra vonatkozott. Ez egy népbírósági ítélet volt, kezdetleges fogalmazással. Az ítélet úgy szólt, hogy a megszállókkal való tevékeny együttműködés miatt halálra ítélték 16 helybeli magyart. A neveket nem sorolta fel, sajnos a legújabb kutatásaim a levéltári anyagban, amelyet jelenleg a Vajdasági Történelmi Múzeumban őriznek, nem vezetett eredményre.